

RÖJNINGSRÖSEN PÅ ESKÖN

Arkeologisk undersökning utan KML beslut

Eskön 2:41
L2022:2261
Hille socken
Gävle kommun
Gästrikland

Maria Björck

Röjningsrösen på Eskön

Arkeologisk undersökning utan KML beslut

Eskön 2:41

L2022:2261

Hille socken

Gävle kommun

Gästrikland

Rapport 2023:30

Maria Björck

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2023

Omslagsbild: Röjningsröse, foto: Maria Björck.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

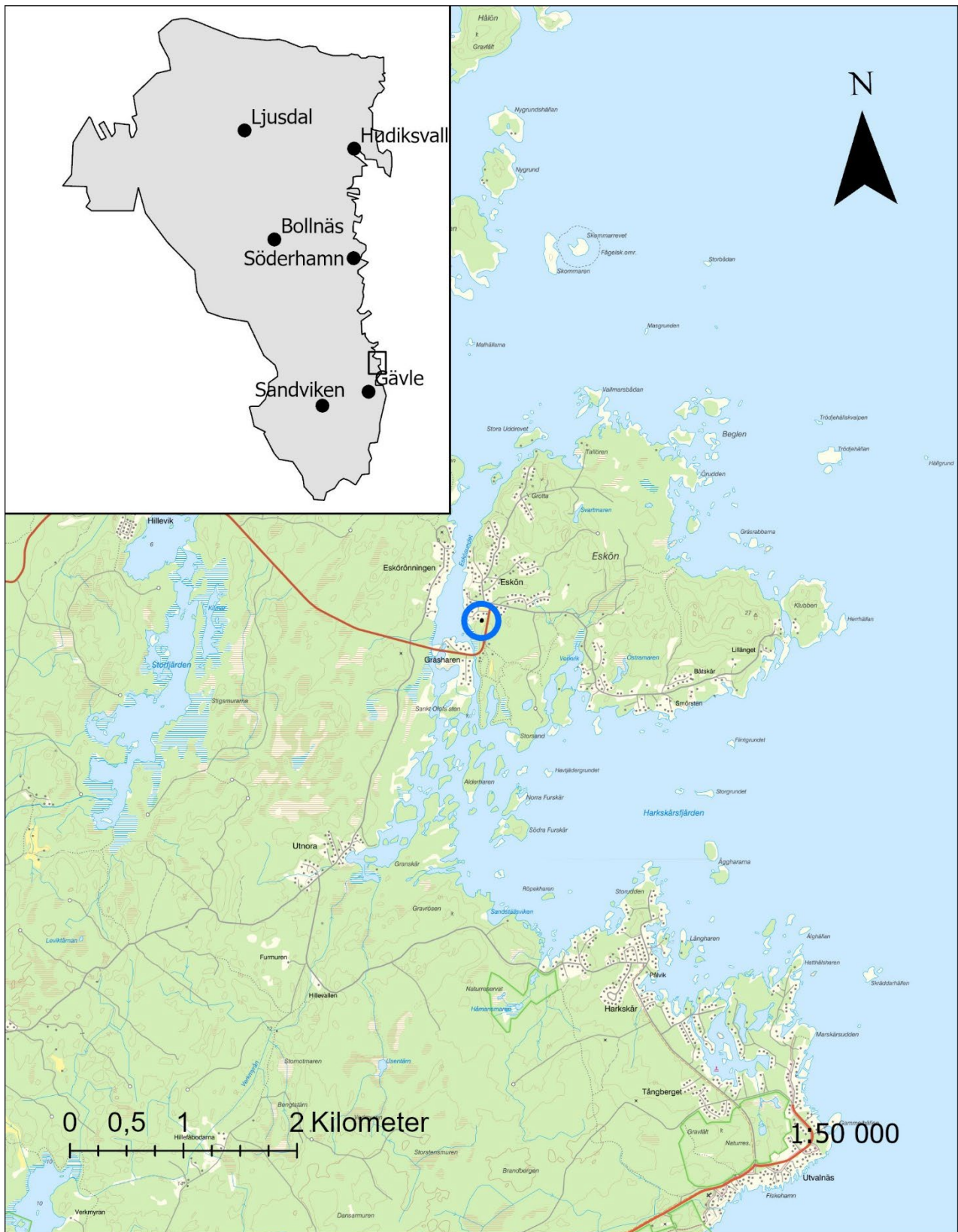
Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktreat

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Målsättning och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Resultat.....	8
Vedartsanalys.....	12
¹⁴ C datering.....	12
Diskussion.....	13
Referenser.....	14
Övriga källor.....	14
Administrativa uppgifter	14
Bilagor	15

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med utredningsområdet blåmarkerat.

Sammanfattning

Länsmuseet Gävleborg har undersökt tre röjningsrösen (L2022:2261) inom fastigheten Eskön 2:41, Hille socken i Gävle kommun.

Röjningsröseområdet samt ytterligare några röjningsrösen påträffades av Länsmuseet Gävleborg vid en arkeologisk inventering 2022 utan KML beslut. Röjningsrösen ligger nära en före detta åkermark, Kyrkogårdsvreten, namnet finns med på laga skifteskarta från år 1869. Kol från två av röjningsrösen har kol-14 daterats till medeltiden det vill säga 1275-1312 e. Kr. (kalibrerad datering, säkerhet 64,8 %) och 1444-1522 e. Kr. (kalibrerad datering, säkerhet 69,1 %).

Inledning

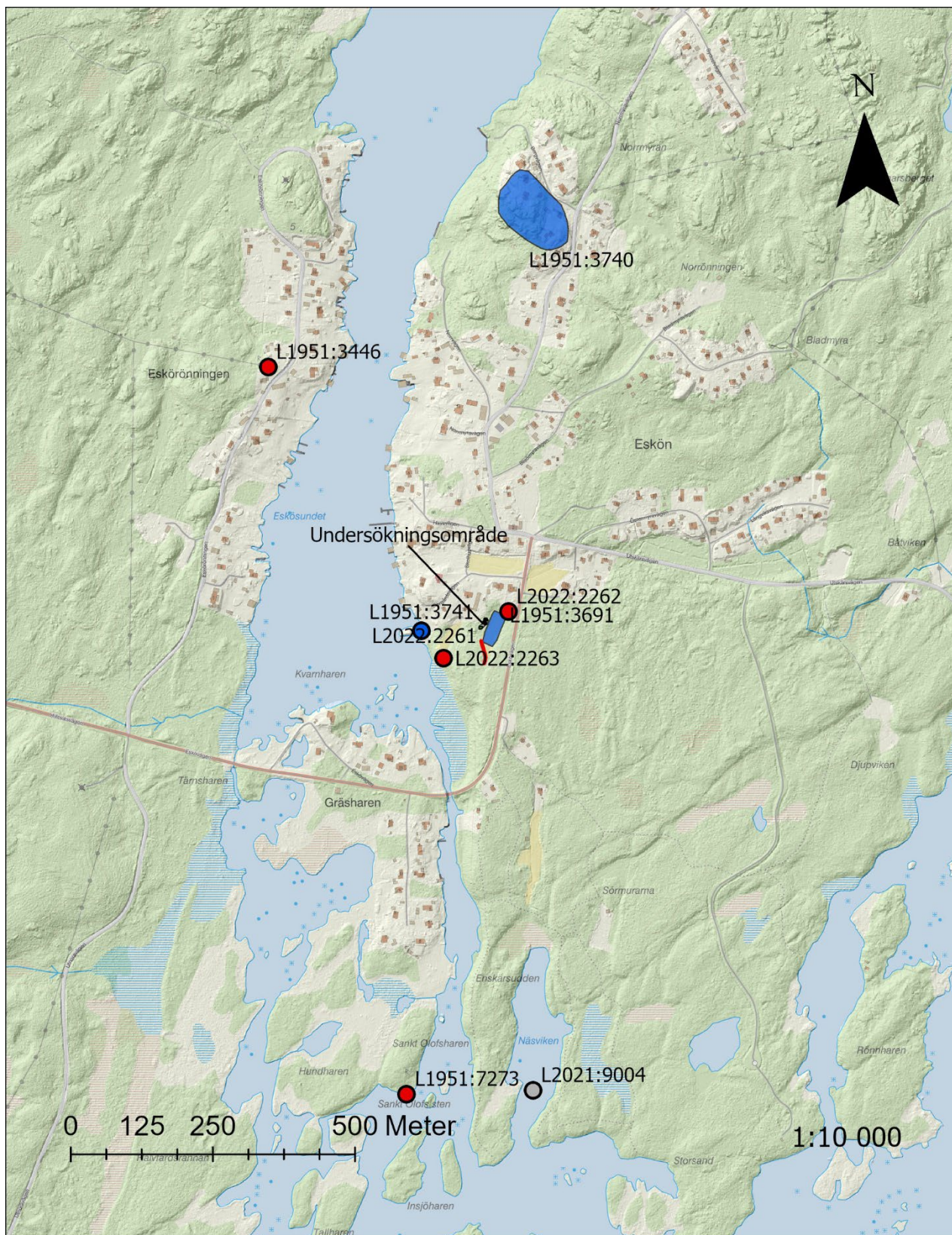
Länsmuseet Gävleborg har undersökt ett område med röjningsrösen (L2022:2261) inom fastigheten Eskön 2:41, Hille socken i Gävle kommun. Området med röjningsrösen, samt ytterligare några röjningsrösen påträffades i en okulär inventering 2022 av länsmuseet (utan KML beslut). Röjningsrösen ligger nära en före detta åkermark som på laga skifteskartan är benämnd som Kyrkogårdsvreten (L1951:3691). Åkermarken har i modern tid brukats som fotbollsplan. Vid inventeringen kunde inga fysiska spår påträffas av någon verksamhet som kan kopplas till namnet Kyrkogårdsvreten (Löjdström 2022:5).

Undersökningen gjordes efter Gävle kommuns samråd med Länsstyrelsen Gävleborg angående förhandsbesked för nybyggnation. Länsstyrelsen har ingen erinran förutsatt att röjningsrösen dokumenteras (dnr 1250-2023, datum 2023-02-15). Undersökningen gjordes utan KML beslut den 25 april 2023 på uppdrag av Kustnära Bostäder Gävleborg AB.

Målsättning och metod

Målsättningen med undersökningen var att undersöka, dokumentera och datera röjningsrösen innan de togs bort.

Vegetationen på röjningsrösen rensades bort för att bättre se anläggningarna. De tre röjningsrösen mättes in med RTK-GPS och fotograferades. Därefter upptogs ett tvärsnitt i de tre röjningsrösen. I anläggningarna tillvaratogs kol för vidare analys.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan på underlag av terrängskuggningskarta med registrerade lämningar i Kulturmiljöregistret (KML).

Topografi och fornlämningsmiljö

Eskön ligger sydöst om Hilleviksfjärden i Hille socken och har broförbindelse med fastlandet via ön Gräsharen. Ön utgörs främst av moränmark, ställvis blockrik. Det finns även områden med berg i dagen. Öns högsta nivå är 27 meter över havet.

I Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR) finns flera registreringar med *plats med tradition* som avser före detta hamnar (t.ex. L1951:2972, L1951:2919). Det finns även *plats med tradition* kopplat till Drakberget. På dragberget finns en mindre grotta med en äggliknande sten (L1951:2989, L1951:3052). Det finns även ett gruvområde (L1951:3509) samt två kolbottnar efter resmilor (L2022:3491, L2022:3492) registrerade i Kulturmiljöregistret.

Den undersökta lämningen (område med fossil åkermark, L2022:2261) består av tre röjningsrösen. Röjningsrösen ligger direkt väster om en plats med tradition (L1951:3691), som är en åker med namn, Kyrkogårdsvreten. Kyrkogårdsvreten finns med på laga skifteskartan från 1869. Kring denna yta finns ytterligare röjningsrösen (L2022:2260, L2022:2262). Det finns idag inga synliga lämningar som kan kopplas till Kyrkogårdsvreten (Löjdström 2022:5).

Figur 3. Laga skifte från 1869. Namnet Kyrkogårdsvreten är understruket och pilen visar åkermarken.

Resultat

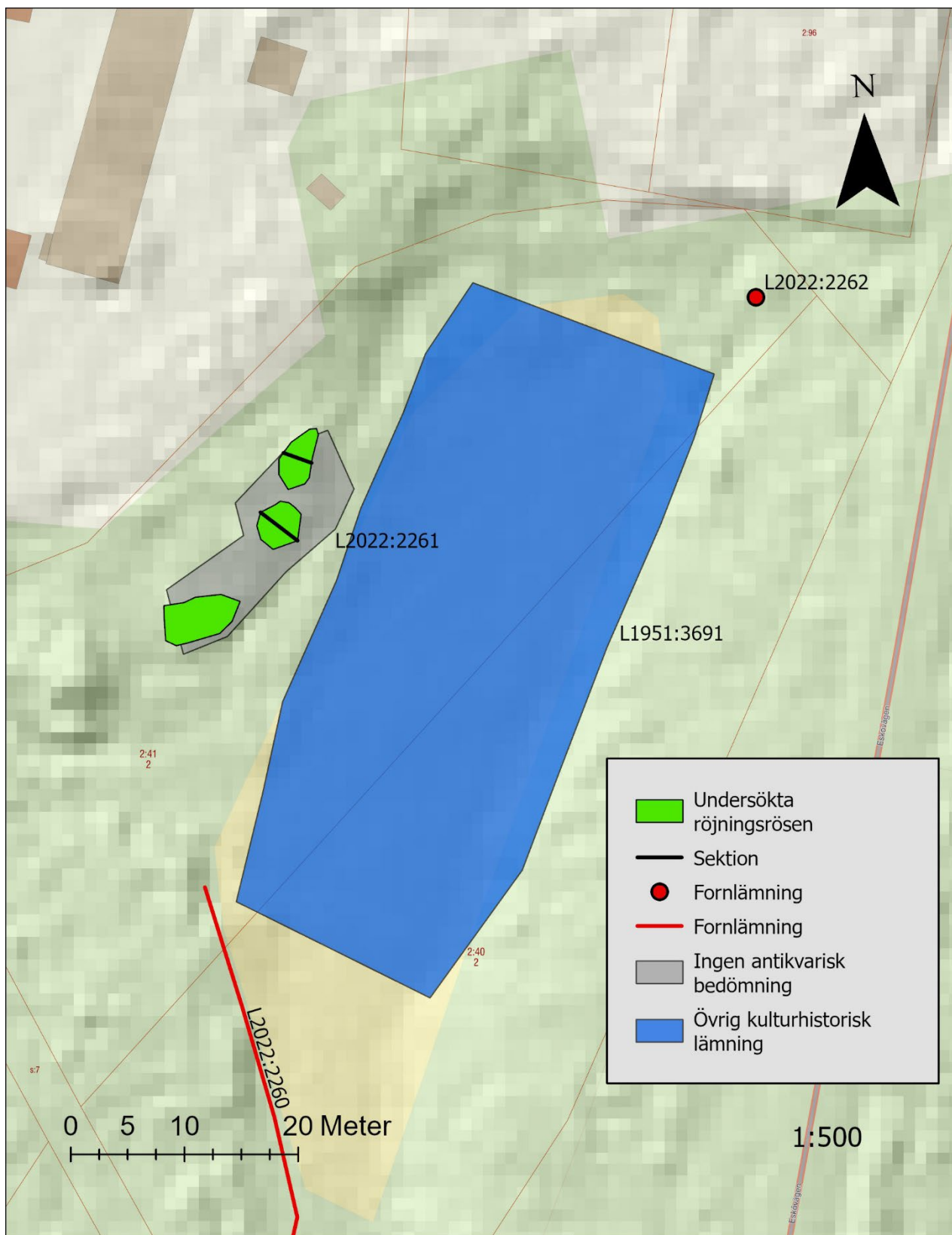
Röjningsrösena låg i moränmark direkt väster om en före detta åkermark som utgörs av en *plats med tradition*, Kyrkogårdsvreten. Röjningsrösena har anlagts på blockrik moränmark. Rösena var inte vällagda utan hade en skramlig karaktär.

Figur 4. De tre röjningsrösena är markerade med röd linje. I bild ses Richard Schill. Foto från nordöster: Maria Björck.

Ena halvan av respektive röjningsrösena A1 och A2 grävdes bort med grävmaskin för att få fram ett tvärsnitt genom anläggningarna. I sektionen framgick att fyllningen bestod av och gråsvart jordig morän och sten (fig. 6 & 7). Cirka 2 till 5 cm från röjningsrösenas botten togs kolprov för analys.

Röjningsröse A3 var uppbyggt vid ett större markfast block, samt vid några mindre stenblock. Det gjordes ett försök att dra en sektion genom anläggningen med detta var inte möjligt på grund av stenblocken.

Figur 5. Utdrag ur fastighetskartan på underlag av terrängkuggningskarta med registrerade lämningar i Kulturmiljöregistret. De undersökta röjningsrösen är grönmarkerade. Det översta röjningsröset är A1, det mellersta är A2 och det understa är A3. Den blå ytan är Kyrkogårdsvreten (L1951:3691).

Anläggning	Storlek	Stenstorlek
A1	5,6×2,9 meter stort och 0,8 meter högt.	0,05-0,8 m st
A2	4,3×4,1 meter stort och 0,75 meter högt.	0,05-1 m st
A3	7×3,7 meter stort. Höjden är svårbedömd.	0,05-0,6 m st stenar. I anslutning till ett större markfasta block.

Tabell 1. Tabell över röjningsrösenä.

Figur 6. Sektion genom röjningsröse A1. I bilden ses Richard Schill. Foto: Maria Björck.

Figur 7. Sektion genom röjningsröse A2. Foto: Maria Björck.

Figur 8. Röjningsröse A3 var anlagt i anslutning till flera markfasta block. Foto: Maria Björck.

Figur 9. Det gjordes ett försök att uppta en sektion genom A3, men det var inte möjligt på grund av markfasta block. Foto: Maria Björck.

Vedartsanalys

Kol från A1 och A2 har analyserats av Vedlab (bilaga 1). Provet från A1 innehöll träslagen en, gran och tall och A2 innehöll en. En valdes ut till kol-14 analys då träslaget en bör ha en låg egenålder.

¹⁴C datering

Tandemlaboratoriet i Uppsala har gjort kol-14 analysen. Resultatet visar medeltida dateringar.

Röjningsröset A1 har daterats till 689 +/-28 BP, kalibrerad datering är 1275-1312 e. Kr. (säkerhet 64,8 %).

Röjningsröse A2 har daterats till 391 +/-28 BP, kalibrerad datering är 1444-1522 e. Kr. (säkerhet 69,1 %).

Diskussion

Det är svårt att spekulera i vad de medeltida dateringarna representerar då den arkeologiska undersökningen var mycket begränsad. Esköns tidiga historia är dåligt känd. Det finns dock några tidiga noteringar som visar att Eskön har brukats under 1500-talet av fiskare.

År 1543 framgår att Eskön är en skatteutö, från vilken det utgår öjopenningar (Rahmqvist 1998:53). Öjopenningar var en öskatt som betalades till kronan av bönder som nyttjade vissa öar (Brink 1994:155). Det finns även en uppgift om att år 1559 uppbar kronan hälften av den lax som bonden på Eskön fiskar med skattenät (Rahmqvist 1998:53). I fogderäkenskaper från 1560 framgår att bonden på Iggön skattade dubbelt så mycket som bonden som brukade Eskön (Riksarkivet, Landskapshandlingar Gästrikland).

Under medeltiden stod havsnivån cirka 5 meter högre än idag på grund av landhöjningen. Röjningsrösen låg då närmare havet men ändå en bit ifrån. Det är idag omöjligt att säkert säga varför man röjt sten. Säkerligen har ön brukats betydligt tidigare än de historiska källorna visar och därmed är det troligt att någon som brukat ön för fiske även har röjt mark för mindre åkerlappar eller för annat ändamål.

Det bör poängteras att kolet som fanns i röjningsrösen togs från de nedre delarna inte under rösen. En central källkritisk fråga är dock var härrör kolet ifrån? Kommer kolet från en skogsbrand, svedjning av röjda åkerlappar eller en eldstad? Denna fråga går inte att svara på. Frågorna är många men en sak är säkert att Eskön togs i bruk senast under medeltiden och dess forskningspotential är stor.

Referenser

Brink, Stefan. 1994. *Hälsinglands äldsta skattelängd*. Skriften utgiven genom ortnamnsarkivet i Uppsala serie C. Källskrift 2. Uppsala

Löjdström, Frida. *Kyrkogårdsvreten på Eskön*. L1951:3691, Eskön 2:41, Hille socken, Gävle kommun. PM – Läns museet Gävleborg 2022-05-05.

Rahmqvist, Sigurd. 1998. *Gästrikland*. Det medeltida Sverige, band 11. Riksantikvarieämbetet.

Övriga källor

Laga skifte 1869, akt 21-hil-225, Lantmäterimyndighetens arkiv

Riksarkivet, Landskapshandlingar Gästrikland,
Se/RA/5121/5121.11/1560:7 (1560)

Administrativa uppgifter

Läns museet Gävleborgs diarienummer: 2023-128/320

Undersökningstid: 2023-04-25

Projektledare: Maria Björck

Personal: Richard Schill

Fastigheter: Eskön 2:41

Socken: Hille

Kommun: Gävle

Koordinatsystem: Sweref 22 TM

Dokumentationshandlingar: Shape-filer och foton förvaras på Läns museet Gävleborgs servrar

Fynd: -

Bilagor

Bilaga 1 Vedart

VEDLB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 23057

**Vedartsanalyser på material från Gävleborgs län,
Eskön, L2022:2261.**

Adress: Box 178 Telefon: 070 34 00 645 Bankgiro: 5713-0460 Organisationsnr: 650613-6255791
24 FALUN E-post: vedlab@vedlab.se www.vedlab.se

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 23057

2023-07-19

Vedartsanalyser på material från Gävleborgs län, Eskön, L2022:2261.

Uppdragsgivare: Maria Björck/Länsmuseet Gävleborg

Arbetet omfattar två kolprov tagna ur röjningsrösen på Eskön.

Proverna innehåller kol från gran, en och tall. Enbuskar som växer i skogsmiljö brukar inte bli så gamla så dateringarna från proverna bör bli hyfsat tillförlitliga utan hög egenålder.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
1		Röjningsröse	2,4g	1,1g 10 bitar	En 2 bitar Gran 5 bitar Tall 3 bitar	En 47mg	
2		Röjningsröse	2,6g	0,3g 4 bitar	En 4 bitar	En 56mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Box 178
791 24 FALUN
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@vedlab.se
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
En	<i>Juniperus communis</i>	2000 år	Anspråkslös, gärna soliga växtplatser	Veden seg och motståndskraftig mot röta. Stängselstolpar, kärl	Den aromatiska veden har använts till rökning av kött och fisk. Den höga åldern uppnås bara i undantagsfall.
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbräddor störrar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder

Tall	<i>Pinus silvestris</i>	600 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärblöss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder
-------------	-------------------------	--------	--	--	--

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Maria Björck
Länsmuseet Gävleborg
Box 746
801 28 GÄVLE

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Eskön, Hille Socken L2022:2261, Gästrikland. (p 5355)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

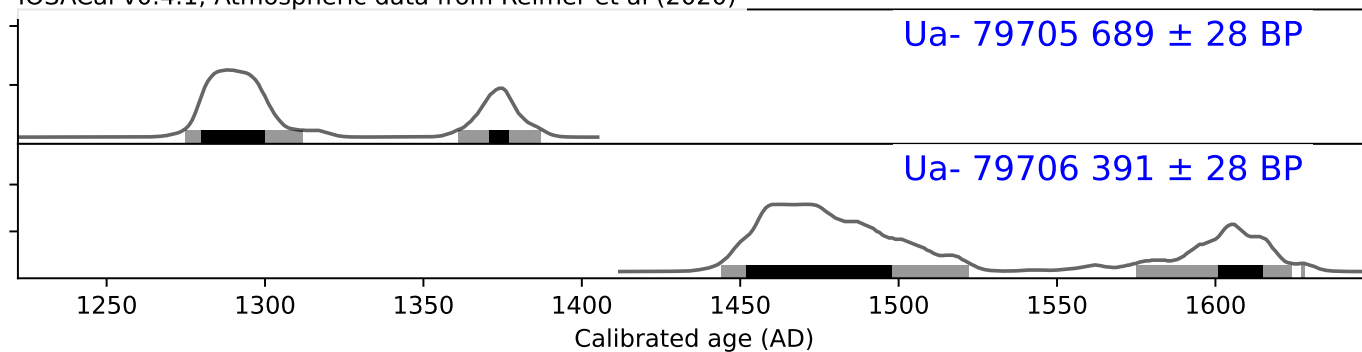
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\%$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-79705	prov A1	-23,9	689 ± 28
Ua-79706	prov A2	-24,1	391 ± 28

Med vänliga hälsningar

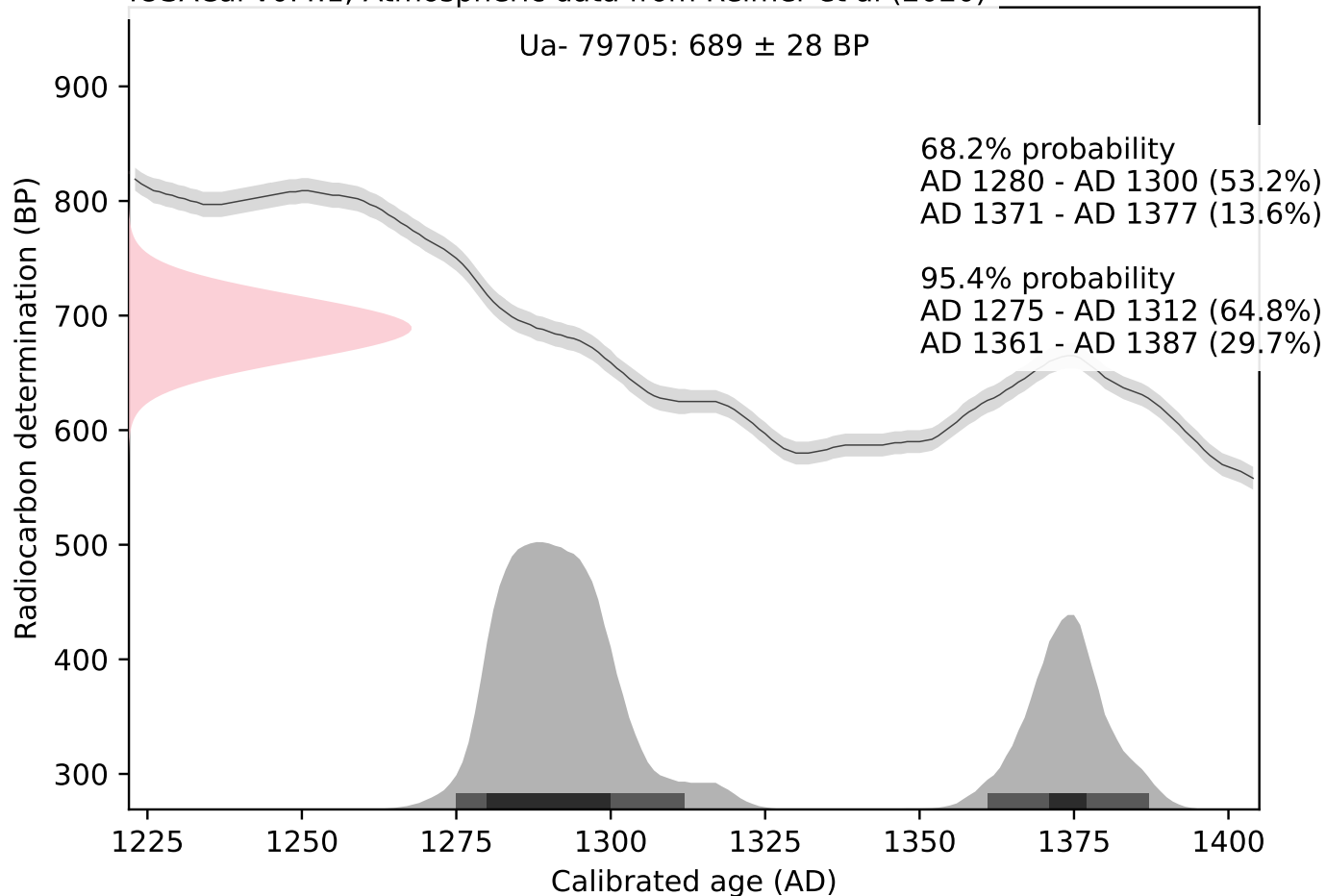
Melanie Mucke/Daniel Primetzhofer

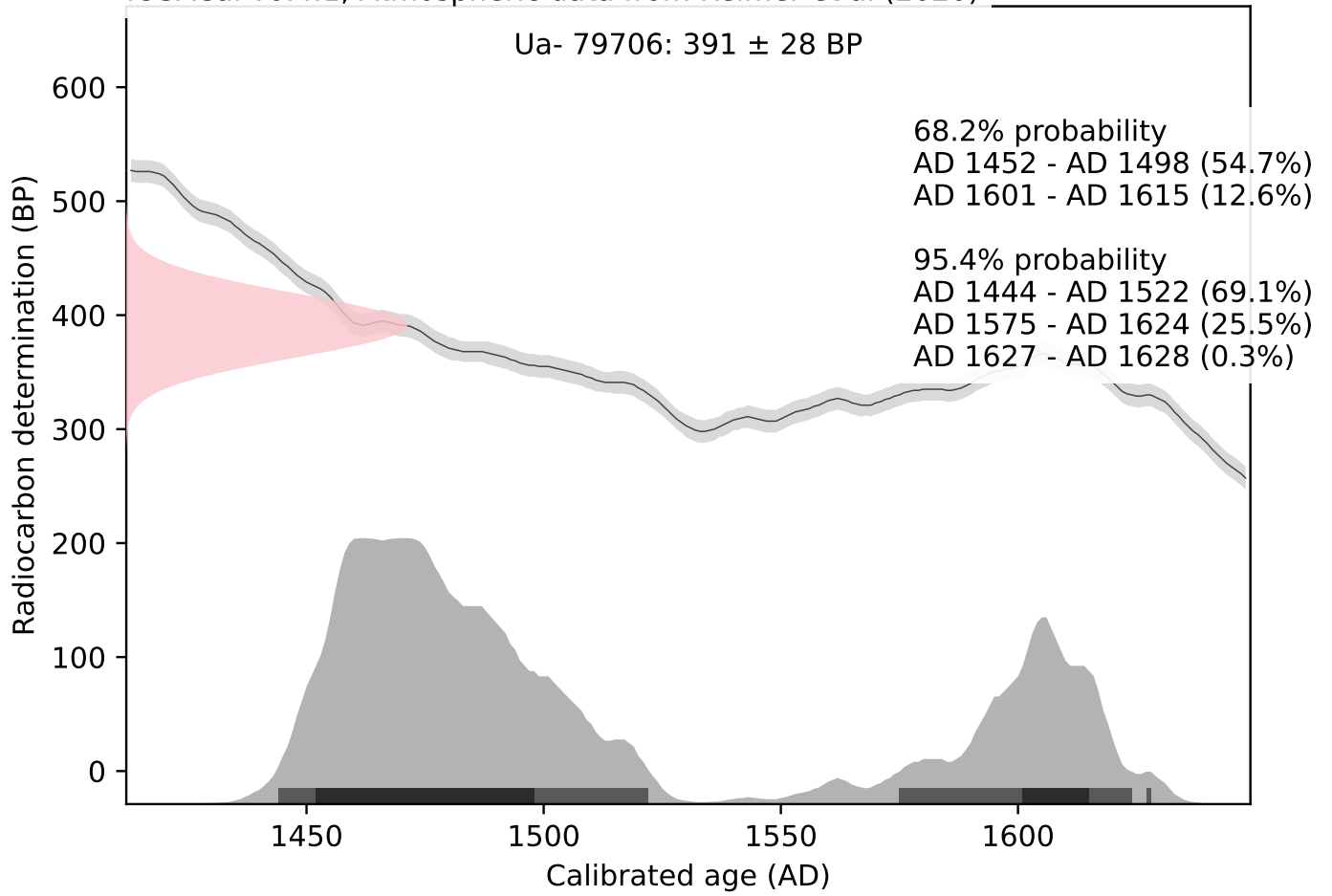
Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

